

HAYAT SİGORTALARI VE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ*

İbrahim PAÇACI**

Öz

Fıkhın oluşum ve tedvin dönemlerinde bilinmeyen sigorta ve bireysel emeklilik sistemi hakkında kaynaklarda bir açıklama bulunmamaktadır. Sigortanın yaygınlaşması üzerine, İslâm coğrafyasında sigortanın hükmü de tartışılmaya başlanmıştır. Kendisinde bulunması gereken unsur ve şartları taşıyan, İslâm'ın temel prensiplerine aykırı bir unsur taşımayan akitler sahihtir.

Bu çerçeveden olarak, kişiyi ani risklere karşı güvence altına alan birikimsiz hayat sigortasının hükmü caizdir. Birikimli hayat sigortası ve bireysel emeklilik sisteminin hükmü ise, yatırılan primlerin nemalandırıldığı alan ve yapılacak ödeme şekline göre- dir. Primlerin helal alanlarda değerlendirilmesi şartıyla; a) süre sonunda prim ve nemaların defaten veya belirli bir plan çerçevesinde geri ödenmesi veya b) prim ve nemalarının tamamı ya da bir kısmının şirkette bırakılıp, gelir payının maaş olarak verilmesi durumunda, bunlar caizdir. Fakat prim ve nemaların tamamı veya bir kısmı şirkette bırakılıp maktu bir maaş bağlanması ise caiz değildir. Devletin tasarrufları teşvik amacıyla bireysel emeklilik sistemine girenlere katkı sağlaması ve onların da bu katkıyı alması caizdir.

Anahtar Kelimeler: Sigorta, Bireysel Emeklilik Sistemi, Faiz, Devlet Katkısı, Hayat Sigortası.

* Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Konya Ticaret Odası işbirliğiyle 15-18 Ekim 2015 tarihinde Konya'da düzenlenen "II. Uluslararası İslâm Ticaret Hukuku Kongresi (Günümüzdeki Meseleler)"nde sunulan, "Birikimsiz, Hayvan, Kaza/Hasar Ve Hayat Sigortaları; Bireysel Emeklilik Sistemi" başlıklı tebliğden üretilmiştir.

** Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Hukuku Ana- bilim Dalı, ipacaci@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3376-0228>.

Life Insurance and Individual Pension System

Abstract

There is no explanation in the source about the insurance and the private pension system, which are not known at the time of the formation of the fiqh and the period of the support. Upon the spread of the insurance, The provision of insurance in the geography of Islam has also begun to be discussed. There are contracts that have the elements and conditions that must be found in itself and that are not contradictory to the basic principles of Islam.

In this respect, without accumulating life insurance that protects the person against sudden risks is permissible. The provision of cumulative life insurance and the individual pension system depends on the area where the premiums are deposited and the type of payment. Provided that the premiums are assessed in halal areas; a) at the end of the period premiums and interests are paid back in full or on a specific plan, or b) all or part of the premiums and interests are left in the company and the income share is paid as salary, these are permissible. However, it is not permissible if all or part of the premiums and duties are left in the company and a fixed salary is attached. It is permissible for the State to contribute to the entry into the private pension system in order to incentivize the savings, and it is permissible for them to receive this contribution.

Keywords: Insurance, Individual Pension System, Interest, Subvention, Life Insurance.

GİRİŞ

İnsanın, her zaman, yaşlılık dönemine ait kaygıları bulunmuştur. Bu kaygılar onu, geleceğini garanti altına almak amacıyla çeşitli tedbirler almasına sevk etmiştir. Sigorta ve bireysel emeklilik sistemi de bu tedbirler cümlesindedir. Sigorta Hz. Peygamber (s.a.) döneminde İslâm coğrafyasında bilinmediği için, hakkında herhangi bir nass bulunmamaktadır. Fıkıhın oluşum ve tedvin çağlarında da bu bölgelerde yaygınlaşmadığı için, ilk dönem fıkıh kaynaklarında da bir açıklama yoktur. Ancak sigortanın kurumsallaşmış dünyada yaygınlaşması ve sigortaya duyulan ihtiyacın artması üzerine, son asırlarda İslâm bilginlerince konu ele alınmaya başlanmıştır.

Sigortanın kurumsallaşmış yaygınlaşmasının yanında, “Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası”, “Tehlikeli Maddeler Zorunlu Sorumluluk Sigortası”, “Otobüs Zorunlu Koltuk Ferdi Kaza Sigortası”, “Tüp gaz Zorunlu Sorumluluk Sigortası” gibi bazı sigorta çeşitleri zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca Devlet, hayat sigortası gibi bazı alanlarda sigortayı teşvik etmiştir. Bu gelişmeler, halkın sigortanın hükmü konusunda arayış içerisine girmesine sebep olmuştur. Bu da İslâm hukukçularının sigorta konusuna eğilmesine neden olmuştur. Nitekim bu arayış ve ihtiyacın sonucu olarak, sigorta konusu uluslararası bilimsel toplantılarda tartışılmış ve bu konuda pek çok eser kaleme alınmıştır.¹

¹ Mesela, İslâm Konferansı Örgütü bünyesinde bulunan Mecma'u'l-Fikhi'l-İslâmi 22-28 Aralık 1985 tarihlerinde Cidde de düzenlenen 2. Toplantısında; Konya'da düzenlenen birinci ve ikinci Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi'nde konu ele alınmış;. Mustafa Ahmet Zerkâ, *Nizâmu't-te'mîn hakikatuhu ve'r-re'yu's-şer'iyyu fih*, Abdülkerim Zeydân, *Hükmü akdi't-te'mîni fi-ş-şer'iati'l-İslâmiyye*, Faruk Beşer, *Sosyal Riskler Sigorta ve İslâm* isimli eserler yazmıştır.

Devletin hayat sigortalarını teşvik etmesinin yanında, bireysel emeklilik ve tasarrufu teşvik etmek amacıyla, 01.01.2017 tarihinde yürürlüğe giren “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”la, *çalışanların otomatik olarak bir emeklilik planına dâhil edilmesi* hükmü getirilmiştir.

Bu düzenleme, binlerce çalışanı ilgilendirmektedir. Ve bu kanuna muhatap olan kimselerin aklına, “bu sisteme girmek caiz midir?”, “otomatik olarak emeklilik planına dâhil olanların iki ay içinde sözleşmeden cayması gerekir mi?”, “bu sistemde kalanlar Devlet katkısını alabilirler mi?” gibi sorular gelmektedir.

Bireysel emeklilik sistemi, katılımcının ileri yaşı için bir birikim olması bakımından sigortaya benzemesinin yanında, katılımcının hayat sigortası şirketiyle, yıllık gelir sigortası sözleşmesi yaparak maaş bağlanmasını isteme hakkına sahip olması,² bu sistemi hayat sigortasıyla da ilişkilendirmektedir. Bunun için makalemizde, “hayat sigortaları” ve “bireysel emeklilik sistemi” ele alınacaktır. Öncelikle bu konuların her birinin, mevzuat çerçevesinde işleyiş sistemi anlatılacak, daha sonra da akitlerde aranan unsur ve şartlar, dinin maksat ve genel ilkeleri doğrultusunda değerlendirilerek yapılarak çözüm getirilmeye çalışılacaktır.

1. SİGORTA VE SİGORTA HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER

İşleyiş sistemi ve konusu bakımından sigortalar pek çok kısma ayrılmaktadır ve sigortanın çeşidine göre hükümleri de farklılık arz etmektedir. Ancak konumuz, hayat sigortaları ve bireysel emeklilik sistemi olduğu için, detaya girmeden genel olarak sigortanın tanımı ve çeşitleri ile sigorta hakkındaki görüşler verilecek daha sonra hayat sigortaları ve bireysel emeklilik sistemleri üzerinde durulacaktır.

1.1. Genel Olarak Sigortanın Tanımı ve Çeşitleri

Türk Ticaret Kanununda sigorta, “*sigortacının bir prim karşılığında, kişinin para ile ölçülebilir bir menfaatini zarara uğratan tehlikenin, rizikonun meydana gelmesi hâlinde bunu tazmin etmeyi ya da bir veya birkaç kişinin hayat süreleri sebebiyle ya da hayatlarında gerçekleşen bazı olaylar dolayısıyla bir para ödemeyi veya diğer edimlerde bulunmayı yükümlendiği sözleşme*” olarak tanımlanmıştır.³

İşleyiş sistemi bakımından sigortalar; genel olarak, sosyal sigortalar ve özel sigortalar kısımlarına ayrılır. Özel sigortalar ise, karşılıklı ve ticarî sigortalar olmak üzere iki çeşittir.⁴ Bunlardan ticari sigortalar, Türk Ticaret Kanununda, zarar sigortası ve can sigortası kısımlarına; zarar sigortası da, mal sigortası ve sorumluluk sigortası;

² 4632 sayılı “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu”, Madde 6.

³ 6102 sayılı “Türk Ticaret Kanunu”, Madde 1401.

⁴ Çoban Çelikdemir, Neşe, “Hayat Sigortaları Mevzuatı”, *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2012, ss. 47-48; Dalgın, Nihat, “Sigorta”, *DiA*, Ankara 2009, XXXVII, 160.

can sigortası ise hayat sigortası, kaza sigortası ile hastalık ve sağlık sigortası kısımlarına ayrılmaktadır.⁵

Branşları itibarıyla sigortacılığın çeşitleri konusunda en meşhur taksim “*Mal Sigortaları*” ile “*Can Sigortaları*” şeklinde olanıdır. *Mal sigortalarında* sigortanın konusu mal olup, sigortalıyı mali bakımdan hasardan önceki durumuna getirmeyi amaçlamaktadır. Sorumluluk sigortaları da mal sigortaları içinde gösterilmektedir. *Can sigortalarında*, sigortanın konusu insan hayatıdır.⁶

Devlet Bakanlığının 2007/1 sayılı “Sigorta Branşlarına İlişkin Tebliğ”inde ticari sigortalar, “hayat dışı grubu” ve “hayat grubu” branşlarına ayrılmaktadır.

Hayat dışı sigortalar, sigortalanan kimsenin mal varlığında çeşitli risklerin meydana getireceği hasarlar ile oluşacak diğer kayıpları teminat altına almaktadır. Hayat dışı sigorta sözleşmesi, sigortalının evi, arabası ve işyerlerinde meydana gelebilecek maddi olarak ölçülmesi mümkün olan riskleri kapsamaktadır. Hayat dışı sigortanın kaza, yangın, araç (kasko, trafik sigortası), nakliye (taşımacılık), mühendislik, hukuki koruma, tarımsal, makine sigortaları gibi çeşitleri bulunmaktadır.⁷

Hayat sigortalarının konusu ise, insan hayatıdır; bu sigorta türleri kaza veya hastalık sonucunda olabilecek ölüm ve maluliyet ile yaşlılığa karşı teminat vermektedir. *Hayat sigortaları*, çoğunlukla uzun süreli menfaat veya meblağ sigortalarıdır. Önceleri, sigortalanan kimsenin sigorta süresi içinde vefat etmesi durumunda, lehtar veya sigortalının mirasçılarına toplu para ödenmek amacıyla düzenlenen hayat sigortası poliçeleri, daha sonra emeklilik programını destekleme özelliği kazanmış ve bunun sonucu olarak yatırım amacıyla da kullanılmaya başlamıştır. Genel olarak hayat sigortaları; kaza, hastalık, işsizlik, yaşlılık, ölüm, sakatlık rizikolarını teminat altına almaktadır.⁸

1.2. Genel Olarak Sigorta Konusundaki Görüşler⁹

Sigorta, nüzul sürecinde İslâm coğrafyasında bilinmediği için, hakkında herhangi bir nass bulunmamaktadır. Aynı şekilde fıkıhın oluşum ve tedvin dönemlerinde bilinmeyen, daha sonraki çağlarda kurumsallaşmış yaygınlaşmış bir akit olduğu için, konuyla ilgili kaynaklarda bir açıklama bulunmamaktadır. İslâm hukuku açısından

⁵ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde 1453-1520.

⁶ Baştürk, Feride H., “Yangın ve Doğal Afet Sigortaları”, *Hayat Dışı Sigortalar*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2013, s. 3.

⁷ Afşar, Aslı, “Önsöz”, *Hayat Dışı Sigortalar*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2013, s. IV.

⁸ Akpınar, Özgür, “Hayat Sigortaları: Kavramsal Çerçevesi ve Tarihsel Gelişimi”, *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2012, ss. 29-30.

⁹ Daha geniş bilgi için bk. El-Ferfūr, Muhammed Abdullatif, “Ukūdu’t-Te’min ve İadetü’t-Te’min fi’l-Fikhi’l-İslâmî”, *Mecelletü Mecma’i’l-Fikhi’l-İslâmî*, Cidde 1986, 2/2, 578-587; Hacak, Hasan, “İslâm Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30/1 (2006): 31; Bedr b. Nâsir et-Temimî, *el-İhtiyâl fi ukūdi’t-te’mini ve ukūbetuhu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Nâyifu’l-Arabiyyeti li’l-Ülümü’l-Emniyye Üniversitesi Dirâsâtü’l-Ulyâ Fakültesi, Riyad 2010, ss. 70-73.

bu konuyu ilk olarak ele alan, İbn Âbidîn (ö. 1252/1836)'dir. O, sigorta konusunu *sûkure* adıyla ele almış ve bu sözleşmesinin fasit bir akit olduğunu, dolayısıyla caiz olmadığını belirtmiş, fakat gayrimüslim ülkede gayrimüslimlere ait şirketlerden sigorta tazminatı alınabileceğini söylemiştir.¹⁰ İbn Âbidîn'den sonra bir kaç İslâm bilgini hariç, yirminci asrın ortalarına kadar sigortayı konu edinen bilgin bulunmamaktadır. Fakat sigortanın kurumsallaşıp dünyada yaygınlaşması ve sigortaya duyulan ihtiyacın artması sebebiyle, günümüz İslâm bilginleri bu konuyu ele almaya başlamış ve dinî hükmünü açıklamaya çalışmışlardır. Sigortayı konu edinen İslâm bilginleri, sosyal sigortalar ve karşılıklı sigortanın caiz olduğunda görüş birliği etmekle birlikte, ticarî sigortanın hükmü konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Ticarî sigortanın hükmü konusundaki görüşler üç grupta toplanabilir:

Hiçbir Çeşidi Caiz Değildir

Bu görüş sahiplerine göre, ticarî sigorta çeşitlerinin hiçbiri caiz değildir. Çünkü onlara göre, ticarî sigortalarda garâr ve cehalet bulunmakta, ayrıca sigorta müşterek bahis veya kumara benzemektedir. Diğer taraftan bu akit, faizli bir işlemdir ve risk meydana geldiğinde ödenen meblağ haksız tazmindir. Bunun yanında sigortada, objektif bir şey olmayan güvencenin satışı yapılmaktadır. Başta hayat sigortası olmak üzere sigortada kadere meydan okunmaktadır. Dolayısıyla İslâm tarafından yasaklanan bu unsurları içeren sigorta işleminin de haram olması gerekir. Bunun sonucu olarak da sigortacının primi, sigortalının da tazminatı alması caiz olmaz.

Çağdaş İslâm bilginlerinden Eski Mısır Müftüsü Muhammed Necîb el-Mutîî, Muhammed Behîr el-Mutîî, Arif Cüveycatî, Abdülkerim Zeydân, Yusuf el-Karadavî, Muhammed Emin ed-Darîr, Vehbe ez-Zuhaylî bu görüştedir. Suudi Arabistan İlmî Araştırmalar ve Fetvâ Dâimî Heyeti de bu görüşü kabul etmiştir. Ayrıca İslâm Konferansı Örgütü'ne bağlı İslâm Fıkıh Akademisi, 28 Aralık 1985 tarihinde Cidde'de yapılan 2. dönem toplantısında; İslâm Dünyası Birliği bünyesinde bulunan İslâm Fıkıh Akademisi, 14 Şaban 1398 tarihinde Mekke'de yapılan 1. dönem toplantısında ticarî sigortaların caiz olmadığını kabul etmiştir.¹¹

¹⁰ İbn Âbidîn, Muhammed Emîn, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr ala'd-dürri'l-muhtâr şerhi tenvirî'l-ebâr*, İstanbul 1984, IV, 170; Zerkâ, Mustafa Ahmet, *Nizâmu't-te'mîn hakikatuhu ve'r-re'yu's-şer'iyyu fih*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1984, s. 21.

¹¹ *Karârâtü ve Tavsiyyâtü Mecma'î'l-Fikhi'l-İslâmî*, Dimeşk 1998, ss. 20-21; Ferfûr, "Ukûdu't-Te'mîn", ss. 578-583; Mustafa Sabri Efendi, *Meseleler Hakkında Cevaplar*, İstanbul 1995, s. 117; Zerkâ, *Nizâmu't-te'mîn*, s. 25; Cüveycatî, Arif, "İslâm'da Sigorta ve Faiz Hakkında Bir Risale", çev. Ekrem Buğra Ekinci, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4/1-2 (2000): 597-615; Karadavî, Yusuf, "et-Te'mînü't-ticarî", <http://qaradawi.net/new/Articles-1883> (et. 24.02.2017); Dalgın, "Sigorta", s. 163; Sağlam, Hadi, "İslâm Hukukuna Göre Sigorta-Riba ve Faiz İlişkisi Görüşlerinin Değerlendirilmesi", *e-Akademi Hukuk Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Şubat 2009, S. 84, <http://www.e-akademi.org/makaleler/hsaçlam-1.htm>, (et. 01.09.2015).

Bir Kısmı Caizdir

Bu görüşe sahip İslâm bilgileri, işleyiş ve konusuna göre sigortanın bir kısmını caiz kabul ederken, diğer kısmının helal olmadığını söylemişlerdir. Bunlara göre hayat sigortaları caiz değil; bunun dışında kalan mal ve eşya sigortaları aslen caizdir. Çünkü eşya sigortalarında amaç zararın telafisidir. Eşya sigortasıyla ilgili hüküm böyle olmakla birlikte hoş bir işlem de değildir. Buna karşılık hayat sigortasında amaç para kazanmaktır. Bu faizdir; faiz ise caiz değildir. Muhammed Ebû Zehra, Ezher Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlarından Muhammed Medenî, İsâ Abduh ve Ahmet Şerbâsî bu görüştedir. Hayrettin Karaman ve Nihat Dalgın da, hayat sigortasının caiz olmadığı, kaza/hasar sigortalarının ise caiz olduğu görüşündedir.¹²

Bu çerçeveden olarak bir kısım İslâm bilgisine göre, zorunlu sigortalar caiz, bunun dışındakiler ise caiz değildir. Hamdi Döndüren ise, zorunlu sigortanın caiz olduğu, bunun dışındakilerin caiz olmadığı kanaatindedir. Ayrıca o, İslâm hükümleri uygulanmayan bir ülkede gayrimüslimlerin veya irtidat ehlinin kurduğu şirketten sigorta tazminatının alınmasında sakınca olmadığını belirtmiştir.¹³ 25-29 Eylül 1996 tarihinde Konya'da gerçekleştirilen I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi'nde de, "Prensip olarak sigortanın caiz ve gerekli olduğu"; fakat "mevcut haliyle, hayat sigortası uygulamasının garâr, kumar, faiz gibi akdi batıl kılan unsurlar taşıdığı ve bu sebeple caiz görülemeyeceği" kabul edilmiştir.¹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, sigorta konusunda iki karar almıştır. Bunlardan 17.09.1997 tarih ve 174 sayılı kararında, zorunlu sigortaların zaruret sebebiyle caiz olduğu, zorunlu olmayanların ise helal olmadığını kabul etmiştir.

Bazı Şartlarla Caizdir

Bu görüş sahiplerine göre, faiz bulunmaması ve genel ahlaka aykırı olmaması kaydıyla her çeşit sigorta caizdir. Çünkü yasaklayan bir nass bulunmadığı sürece akitlerin helal olması asıldır ve sigortayı yasaklayan kesin bir nass da bulunmamaktadır. Diğer taraftan sigorta, toplum yararına olan ve temeli yardımlaşmaya dayanan bir akitir.

Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, Muhammed Yûsuf Mûsâ, Abdurrahman İsâ, Ahmed Tâhâ es-Senûsî, Ali el-Haffî, Abdülvehhâb Hallâf, Subhi Sâlih, Muhammed el-Belhî, Ali Hasan Abdülkadir bu görüştedir. Ülkemiz İslâm hukukçularından Faruk Beşer, Ali

¹² Zerkâ, *Nizâmu't-te'mîn*, s. 26; Furfür, "Ukûdu't-Te'mîn", ss. 578-583; Karaman, Hayrettin, *Helaller ve Haramlar*, İstanbul 2012, s. 210; Dalgın, Nihat, "Kaza, Hayat ve İşsizlik Sigortalarına Yeni Bir Yaklaşım", I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Konya 1997, ss. 920-927; Dalgın, "Sigorta", ss. 163-164.

¹³ Döndüren, Hamdi, "Sigorta", *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1992, V, 419.

¹⁴ "Sigorta, Sonuç Bildirisi", I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi Şirket ve Yönetimi Finans ve Borsa Zekât, Faiz, Sigorta Tebliğler Müzakereler Sonuç Bildirileri, Konya 1997, s. 1062.

Bardakoğlu, Orhan Çeker ve Fahri Demir de bu görüşü desteklemektedir.¹⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu da, 07.04.2005 tarih ve 64 sayılı kararında; “a) Genel olarak, sosyal sigortalar, karşılıklı sigortalar ve ticarî sigortaların caiz olduğunu, b) Kâr payı esasına dayalı çalışan birikimli hayat sigortası ile bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sisteminin ise, yatırılan primlerin, dinen helâl olan alanlarda değerlendirilmesi durumunda caiz olduğunu, c) Konusu din tarafından yasaklanmış olan sigortanın caiz olmadığını” kabul etmiştir.

2. HAYAT SİGORTASI

2.1. Hayat Sigortasının Tanımı, Unsurları ve Çeşitleri

Hayat sigortası, sigortalının ölmesi, hastalanması veya yaralanması durumlarında, bakmakla yükümlü olduğu kişilerin geçimlerinin temin edilmesi veya kendisinin sakatlanarak çalışma gücünü geçici veya sürekli kaybetmesi sebebiyle, ekonomik gücünün sarsılmasını önlemek amacıyla yapılan sigortadır. Hayat sigortasının amacı, sigortalıya yaşlandığında sıkıntıya düşmeksizin hayatına devam etme imkânı sağlamak, ölmesi durumunda ise, geride kalan aile bireylerine aynı imkânı vermektir. Genel olarak hayat sigortaları; a) kaza, b) hastalık, c) işsizlik, d) yaşlılık, e) ölüm ve f) sakatlık rizikolarını güvence altına almaktadır.¹⁶

Ticaret kanununda hayat sigortası şöyle tanımlanmıştır: “Hayat sigortası ile sigortacı, belli bir prim karşılığında, sigorta ettirene veya onun belirlediği kişiye, sigortalının ölümü veya hayatta kalması hâlinde, sigorta bedelini ödemeyi üstlenir.”¹⁷

Hayat sigortalarının özellikleri ve diğer sigorta çeşitlerinden farklılıkları şöyle özetlenebilir:¹⁸

Hayat sigortalarını diğer sigortalardan ayıran farklardan biri; diğer sigorta türlerinde sigortanın amacı poliçe sahibinin parasal zararını telafi etmek iken, hayat sigortasında, kendisi veya aile fertleri için güvence ve tasarruftur. Hayat sigortası, yaşanması durumunda kendisinin, ölmesi durumunda ise geride kalan aile fertlerinin sıkıntıya düşmeden hayatına devam etmesini sağlamak amacıyla, gelecek için bir

¹⁵ Zerkâ, *Nizâmu't-Te'mîn*, ss. 27-30; Ferfûr, “Ukûdu't-Te'mîn”, 2/2, ss. 583-584; Ali Hasan Abdülkadir, *Dirâsâtün fi'l-ihtisâdi'l-İslâmî ve'l-mu'âmelâti'l-mu'âsıra*, 2. Baskı, yy. ty., 67-71; Beşer, Faruk, “İslâm Şeriatı Açısından Sigorta”, *İ. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, Konya 1997, ss. 851-874; Bardakoğlu, Ali, “Hukukî ve Ticarî Hayat”, *İlmihal II İslâm ve Toplum*, Ankara 2006, s. 465; Çeker, Orhan, “Bir Sigorta Müessesesi Uygulama Projesi”, *İ. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, Konya 1997, s. 964, 966, 968; Dalgın, “Sigorta”, s. 163; Demir, Fahri, “Sigorta (Âkile Müessesesi ve Süftece Muamelesi İşliğinde Bir Tedkik)”, *AÜİFD*, 43/2 (2002): 175-200.

¹⁶ Erdilek Karabay, Melisa, “Hayat Sigortaları: Kavramsal Çerçevesi ve Tarihsel Gelişimi”, *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Eskişehir 2012, ss. 29-30; Akmut, Özdemir, *Hayat Sigortası Teori ve Türkiye'deki Uygulama*, Ankara 1980, ss. 10-13.

¹⁷ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, madde, 1487.

¹⁸ Erdilek Karabay, “Hayat Sigortaları”, ss. 33-34.

tasarruf sağlamak üzere kurulan bir akitir. Bunun için hayat sigortaları; sosyal açıdan bir güvence, ekonomik açıdan ise bir tasarruf kaynağı oluşturmaktadır.

Bireyler, hayat sigortası sayesinde gelirlerinden düzenli olarak birikim yapabilmektedir. Diğer taraftan bu birikimlerin oluşturduğu fonlar, gelişmiş ekonomiler için büyük bir finansman kaynağı oluşturmaktadır. Hayat sigortalarının diğer bir özelliği ise, devletin büyük harcamalar yapması gereken sosyal güvenlik programlarını tamamlayan bir rol yüklenmesidir.

Hayat sigortaları, diğer birçok sigorta türünün aksine, uzun süreli sözleşmelerdir; sigortalının ölümüne kadar ya da uzunca bir süre yürürlükte kalması öngörülür. Yıllar ilerleyip poliçe sahibi yaşlandığında risk artacağından, sadece poliçe sahibi fesih yetkisine sahip olur.

2.1.1. Hayat Sigortasının Unsurları

Hayat sigortasının unsurları, taraflar, sigortalanan menfaat, risk, prim ve tazminat (sigorta bedeli)tan oluşmaktadır.

Sigorta sözleşmesinin tarafları sigortacı, sigorta ettiren, riziko şahsı ve lehtar-dan oluşmaktadır:

Sigortacı, belli bir prim karşılığında, riziko şahsının (sigortalının) hayatında meydana gelen bazı olaylar nedeniyle bir meblağ ödemeyi veya çeşitli edimlerde bulunmayı üstlenen ticari işletmedir.¹⁹

Sigorta ettiren, sigortacıyla sigorta sözleşmesi yaparak sigortalıyı sigortalayan kişidir. Sigorta ettiren, sözleşmeden doğan prim ödeme borcu altına girer. Sigorta ettiren, kendi hayatını veya başka birinin hayatını, ölüme veya hayatta kalma ihtimaline karşı sigorta ettirebilir.²⁰

Sigortalı (riziko şahsı), hayat sigortası sözleşmelerinde, rizikonun üzerinde gerçekleştiği şahıstır. Başka bir ifadeyle sigortalı, yaşama veya ölme ihtimali üzerinde gerçekleşecek kişidir. Sigortalı, sigorta ettiren olabileceği gibi üçüncü bir şahıs da olabilir.²¹

Lehtar, sigorta sözleşmesinde taraflardan olmamasına rağmen lehine sigorta sözleşmesi düzenlenen ve rizikonun meydana gelmesi durumunda sigorta bedelini talep etme hakkına sahip olan kişidir. Lehtar bir kişi olabileceği gibi, birden fazla kişi de lehtar olarak gösterilebilir.²²

¹⁹ Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", s. 59; Tezergil, Seher, "Türkiye'de Hayat Sigortaları Uygulamaları", *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Eskişehir 2012, s. 79.

²⁰ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1490/1; Hayat Grubu Sigortaları Yönetmeliği, Madde 3/r; Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", s. 60; Tezergil, Seher, "Türkiye'de Hayat Sigortaları Uygulamaları", s. 78.

²¹ Hayat Grubu Sigortaları Yönetmeliği, Madde 3/s; Neşe Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", s. 60; Tezergil, "Türkiye'de Hayat Sigortaları Uygulamaları", s. 78.

²² 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1493; Hayat Grubu Sigortaları Yönetmeliği, Madde 3/j; Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", s. 61; Tezergil, "Türkiye'de Hayat Sigortaları Uygulamaları", s.

Hayat sigortasının konusu, belirli bir kişinin ölümü veya hayatta kalmasıdır. Bunun için, hayatı sigorta edilen kişinin sözleşme yapılırken hayatta olması gerekir.²³

Hayat sigortasında risk, yaşama ve ölme ihtimalidir. Hayat sigortasında riziko, sözleşmeyi yapan tarafların iradesinin dışında kalan bir olaydır. Hayat sigortasında, riziko sadece ölüm olayı olmayıp, hayatta kalma hali de riziko kapsamına alınmıştır. Hayat sigortasının konusu ve rizikonun niteliği, teminatın çeşidine göre sözleşmeyle belirlenir. Hayat sigortasının rizikosunu oluşturan ölüm veya belirli bir tarihe kadar hayatta kalma, sigortalının üzerinde gerçekleşmektedir. Bunun yanında riziko gerçekleşmemiş olsa da sigortalı veya lehtara ödeme yapılan *birikimli hayat sigortaları* da mevcuttur.²⁴

Prim, rizikonun meydana gelmesi durumunda sigortacının ödemesi gereken sigorta bedelinin esasını oluşturan ve sigorta ettiren tarafından defaten veya taksitle ödenen paradır. Hayat grubu sigortalarda üç tür primden söz edilebilir. *Risk primi*: Ölüm ve/veya hayatta kalma ihtimaline bağlı teminatlarla, ilave olarak ferdi kaza, hastalıktan kaynaklanan maluliyet, işsizlik, tehlikeli hastalıklar ve benzeri rizikolara karşı teminatların da verildiği sigortalarda, sigortalının yaşına ve rizikoyu etkileyen diğer özelliklerine göre hesaplanan primdir. *Birikim primi*: Hayat grubu sigortalarda, yatırım yapmak gayesiyle alınan miktar olup, risk priminin hesabına bağlı değildir. *Tarife primi*: Risk primi veya birikim primi ile gider payı ve aracı komisyonundan oluşan miktardır.²⁵

Sigorta bedeli, sözleşmede belirtilen riskin gerçekleşmesi durumunda, sigortacının ödemekle yükümlü olduğu, poliçede belirtilen bedeldir. Sigorta edilen riziko gerçekleşince sigorta bedelini talep hakkı, lehine sözleşme yapılan kişiye aittir. Birden fazla kimse, hisseleri belirlenmeksizin lehtar olarak atanmışsa, hepsi sigorta bedelinde eşit oranda hak sahibi olur. Fakat sigorta ettiren, sigorta bedelinin ödenmesini sağlamak için sigortalıyı öldürür veya öldürülmesi için suç ortaklığı yaparsa, sigortacının bedel ödeme yükümlülüğü kalkar. Ancak lehtar, sigortalıyı öldürür veya öldürülmesi için suç ortaklığı yaparsa, sadece lehtar sigorta bedelini alamaz; sigorta bedeli ölenin mirasçılarna ödenir. Hayat sigortasında kişiler hayatlarını istedikleri değerden istedikleri kadar sigorta ettirebilirler. Yani eksik sigorta, aşkın sigorta ve çifte sigorta uygulamasına tabi değildir. Kişi birden fazla sigorta şirketi ile hayat sigortası sözleşmesi yapabilir.²⁶

78.

²³ Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", s. 56.

²⁴ Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", s. 53; Tezergil, "Türkiye'de Hayat Sigortaları Uygulamaları", s. 79.

²⁵ Hayat Grubu Sigortaları Yönetmeliği, Madde 3/c, ö, t; Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", s. 64; Tezergil, "Türkiye'de Hayat Sigortaları Uygulamaları", s. 78.

²⁶ Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", ss. 61-62, 68.

2.1.2. Hayat Sigortası Çeşitleri

Hayat sigortası, kişinin ölmesi, iş gücünü yitirmesi veya belli bir süreye kadar hayatta kalma (yaşlanma) gibi risklere karşı yapılan can sigortası çeşididir. Ölüm şartlı sigortada, hayatı sigortalanan kişinin süresi içerisinde ölmemesi; hayatta kalma olasılığına karşı sigortada ise, sözleşmede kararlaştırılan tarih gelmeden ölmesi durumunda sigortacı herhangi bir ödeme yapmaz. Bu iki farklı hayat sigortası türünden sadece birinin yapılması mümkün olduğu gibi, her ikisi birden de yapılabilir. Bunu göre konusu bakımından hayat sigortaları; a) ölüme karşı sigorta, b) *hayatta kalma ihtimaline karşı sigorta* ve c) *karma sigorta* kısımlarına ayrılır.²⁷

Hayat sigortaları içinde, tontin ve grup sigortaları yapılması mümkündür. Ortaklar tarafından verilen belirli taksitler neticesinde oluşacak tutarın belli bir tarihte bu ortaklardan hayatta kalanlar arasında paylaşılması şartıyla yapılan sigortalara *tontin* denmektedir.²⁸ **Grup sigortası** ise, sigorta ettirenin belirlediği kıstasları taşıyan en az on kişiden oluşan bir grubun tek bir sözleşme ile sigorta ettirilmesidir. Sigorta akdinin kurulmasından sonra grubun on kişiden aşağıya düşmesi sözleşmeyi etkilemez. Sözleşmenin sonuna kadar gruba dâhil herkes sigortadan yararlanır.²⁹

Uygulama açısından hayat sigortaları çeşitli kısımlara ayrılmaktadır. Ancak genel olarak bunlar, birikimsiz hayat sigortaları ve birikimli hayat sigortaları başlıkları altında toplanabilir.

Birikimsiz hayat sigortası: Çok küçük katılım payları ile kişiyi ani risklere karşı koruyan sigortalara *yıllık hayat sigortaları* denmektedir. Herhangi bir birikim amacı taşımadığından bunlar, *birikimsiz hayat sigortası* olarak da adlandırılmaktadır. Birikimsiz hayat sigortalarına; ferdi kaza sigortası, süreli hayat sigortası, eğitim sigortası, süreli vefat sigortası, işsizlik sigortası örnek verilebilir.³⁰

Birikimli hayat sigortası: Hastalık veya kaza neticesinde meydana gelebilecek rizikolara karşı teminat veren ve bu rizikoların gerçekleşmemesi halinde, poliçede belirlenen sürenin sonunda sigortalıya birikim sağlayan sistemdir. Türk lirasına veya dövizde endeksli olabilir.

Sigortalı, temel vefat ve ek teminatlarını, risk gerçekleştiğinde ortaya çıkacak ekonomik kaybın ne kadar olacağını tahmin ederek belirler. Riskin gerçekleşmesi durumunda, tazminatlar sigortalıya veya menfaattarlara ödenir. Primler, teknik ke-sintiler yapıldıktan sonra nemalandırılır ve risklerden herhangi birinin gerçekleşmesi durumunda sürenin bitiminde sigortalıya geri ödenir. Sigortalı, sigorta akdini

²⁷ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1487; Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", ss. 56-57.

²⁸ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1488; Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", s. 57.

²⁹ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde, 1496; Çoban Çelikdemir, "Hayat Sigortaları Mevzuatı", s. 57.

³⁰ Özcan, Hakan, "Hayat Sigortası Ürünleri ve Fiyatlandırma", *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Eskişehir 2012, s. 102.

imzalarken belirlediği tarihte veya on yıl dolunca istediği zaman gelir alma hakkını kullanabilir. Süre sonunda beş seçenek vardır. Sigortalı veya lehtar;

- a) Toplu para alıp sigortayı sonlandırabilir.
- b) Paranın yarısını alarak, geriye kalanla hayat boyu maaş alabilir.
- c) Toplu parayı almadan hayat boyu maaş alabilir.

d) Toplu parayı almayıp, kendinin belirleyeceği süre garantili maaş alabilir. Belirlenen süre zarfında sigortalı vefat ederse, kalan süreye ait toplu para lehtarlara ödentir.

e) Toplu parayı almayıp, kendinin belirleyeceği süre boyunca yüksek maaş alabilir. Bu durumda sigortalı vefat ettiğinde başka birine ödeme yapılmaz.³¹

Hayat sigortasında yatırımlar, bir varlığa ya da varlık grubuna endekslenip fonlama esasına göre değerlendirilir. Şirket tarafından belirlenen gider payı, aracının komisyonu veya üretim masrafları ve işletme masrafı olarak belirlenen oran, biriken primlerden kesildikten sonra kalan nemalandırılır. Yatırım fonlu sigortalarda dışındaki kalan birikimli hayat sigortalılarında, teknik faiz oranı kadar getiri verilmesi zorunlu olduğu gibi kar payı verilmesi de zorunludur. Kâr payları, her sözleşme için, birikim priminin şirketin hesabına geçmesini takip eden ilk iş gününden itibaren sözleşmenin sona erdiği tarihe kadar hesaplanır. Sigorta şirketi, yılda en az bir defa, birikim tutarını, yatırım gelirlerini, varsa risk primi tutarlarını ve kesintileri içeren bilgileri sigorta ettirene bildirir.³²

2.2. Dini Hükmü

Daha önce de açıklandığı gibi İslâm bilginleri, ticarî sigortalarda hükmü konusunda, “her çeşidiyle haram olduğu”, “bir kısmının caiz, diğer kısmının haram olduğu” ve “bazı şartlarla helal olduğu” şeklinde üç görüş ortaya koymuşlardır. Bunlardan bir kısmının caiz, diğer kısmının haram olduğunu kabul edenler, hayat sigortasının caiz olmadığını; bunun dışında kalan mal ve eşya sigortasının ise esas itibarıyla caiz olduğunu söylemişlerdir. Çünkü eşya sigortalarda amaç zararın telafisidir; hâlbuki hayat sigortasında amaç para kazanmaktır.

Muhammed Ebû Zehra, Ezher Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlarından Muhammed Medenî, Tâhâ es-Senûsî, Îsâ Abduh, ve Ahmet Şerbâsî bu görüştedir. Hayrettin Karaman ve Nihat Dalgın da, hayat sigortasının caiz olmadığı, kaza/hasar sigortalılarının ise caiz olduğu görüşündedir.³³ 25-29 Eylül 1996 tarihinde Konya’da gerçekleştirilen I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi’nde de, “Prensip olarak sigortanın caiz ve gerekli olduğu”; fakat “mevcut

³¹ Özcan, “Hayat Sigortası Ürünleri”, ss. 108-110

³² Hayat Grubu Sigortaları Yönetmeliği, Madde 7, 10, 15.

³³ Zerkâ, *Nizâmu't-Te'mîn*, s. 25; Karaman, *Helaller ve Haramlar*, s. 210; Dalgın, “Kaza, Hayat ve İşsizlik Sigortalarına Yeni Bir Yaklaşım”, ss. 920-907; Dalgın, “Sigorta”, ss. 163-164.

haliyle, hayat sigortası uygulamasının garâr, kumar, faiz gibi akdi batıl kılan unsurlar taşıdığı ve bu sebeple caiz görülemeyeceği” kabul edilmiştir.³⁴

Hayat sigortalarının çeşitleri, işleyiş bakımından tamamen farklı olduğu için hükmü değerlendirilirken bu farklılığın dikkate alınması gerekir. Hayat sigortalarında, sigortalanan risk, ya sigortalanın ölümü veya yaşaması ya da her ikisidir. İşleyişi bakımından da, ya birikimsiz hayat sigortası, ya da birikimli hayat sigortasıdır. Burada öncelikle birikimsiz hayat sigortasının, daha sonra da birikimli hayat sigortasının dini hükmü tespit edilmeye çalışılacaktır.

2.2.1. Birikimsiz Hayat Sigortasının Hükmü

Birikimsiz hayat sigortası tasarruf amacı taşımayan, ani risklere karşı kişiyi güvence altına alan sigortalardır. Dolayısıyla bu tür sigortaların işleyiş sistemi, kaza sigortalarıyla aynı olduğu gibi hükmü de aynıdır.

Ticari sigortaların caiz olmadığını ileri süren fıkıh bilginleri, bu görüşlerine sigortada garâr ve cehalet bulunduğunu, sigortanın müşterek bahis veya kumara benzediğini, faizli bir işlem ve haksız tazmin bulunduğunu gerekçe olarak göstermişlerdir. Bunun yanında sigortada, kadere meydan okumanın bulunduğunu iddia etmişlerdir.³⁵

Mecma‘u'l-Fikhi'l-İslâmî'nin beş numaralı kararında, İslâm bilginlerinin bu görüşleri ile gerekçeleri zikredilmiş ve ticari sigortaların caiz olmadığı kararlaştırılmıştır. Söz konusu kararda, sigortanın caiz olmamasının gerekçeleri özetle şöyle sıralanmıştır:³⁶

a) Sigorta muavazalı bir akittir ve akit esnasında, sigortacının sigorta bedelini ne zaman ödeyeceği ve sigorta bedelinin ne kadar olduğu bilinmemektedir. Dolayısıyla sigortada cehalet ve garâr bulunmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.) ise, cehalet ve garar bulunan alışverişleri yasaklamıştır.³⁷

b) Sigorta akdinde, sigorta bedeli, meydana gelip gelmeyeceği belli olmayan riske bağlanmaktadır. Bu işlem, kumar veya müşterek bahse benzemektedir. Kumar ise Kur'ân'da yasaklanmıştır: “Ey iman edenler! Alkollü içkiler ve uyuşturucu maddeler, kumar, put ve fal okları şeytanın iğrenç işleridir. O halde kurtuluşa ermek için bunlardan uzak durun!”³⁸

³⁴ “Sigorta Sonuç Bildirisi”, s. 1062.

³⁵ Zuhayfî, Vehbe, “et-Te‘min ve l‘âdetü‘t-Te‘min”, *Mecelletü mecma‘i'l-fikhi'l-İslâmî*, Cidde 1986, 2/2, 549-553; et-Temîmî, Receb, “et-Te‘min ve l‘âdetü‘t-Te‘min”, *Mecelletü mecma‘i'l-fikhi'l-İslâmî*, Cidde 1986, 2/2, 557-558; et-Teshîrî, Muhammed Ali, “Hulâsatun fi‘t-te‘min”, *Mecelletü mecma‘i'l-fikhi'l-İslâmî*, Cidde 1986, 2/2, 560-563; Ferfûr, “Ukûdu‘t-Te‘min”, 2/2, 589-591; Zerkâ, *Nizamu‘t-te‘min*, 25, 155-158, 161; Ali Hasan, *Dirâsâtün fi‘l-İktisâdi‘l-İslâmî*, ss. 67-70.

³⁶ Komisyon, *Mecelletü Mecma‘i'l-Fikhi'l-İslâmî*, Cidde 1986, 2/2, ss. 644-645.

³⁷ Buhârî, *Buyû‘* 61-63.

³⁸ Mâide 5/90.

c) Sigortada, üstlenilen risk meydana geldiğinde ödenen tazminat, primden fazla olduğu için fazlalık faizi; ayrıca prim peşin, sigorta bedeli daha sonra ödendiği için vade faizi bulunmaktadır. Faizin her ikisi de kitap, sünnet ve icma ile haramdır.

d) Sigortada karşılıksız başkasının malını almak ve haksız tazmin bulunmaktadır. Bu akitle sigortalı, uğradığı zararı, zararın meydana gelmesinde hiçbir dahli bulunmayan sigortacıya ödetmektedir. Kur'ân'da ise, haksız kazanç haram kılınmıştır: "Ey iman edenler! Karşılıklı rızanın bulunması dışında, ticaretle de olsa, haksız yollarla birbirinizin malını yiyerek kendinizi mahvetmeyin. Şüphesiz Allâh, size karşı çok merhametlidir."³⁹

Diğer taraftan bazı araştırmacılar sigorta akdinde, Allah'ın kudretine meydan okuma manası bulunduğunu da ileri sürmüştür.⁴⁰ Ticari sigortalarla ilgili bu görüşlere şöyle cevap verilebilir:

Sigortadaki belirsizlik, akdi ifsat edecek ölçüde değildir. Çünkü garar ve cehaletin bizzat kendisi haram değildir. Bunlar, tartışmaya yol açtığı için yasaklanmıştır.⁴¹ Hâlbuki sigortada tartışmaya götürecek bir belirsizlik bulunmamaktadır; mevzuatla sigorta akdinin çerçevesi belirlenmiştir. Ayrıca taraflarca imzalanan sözleşmede de hangi risklerin, neye karşı ve ne kadar sigortalandığı açıkça belirtilmektedir. Hz. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Ömer gibi büyük fakih sahibilerin ve Hanefîlerin kabul ettikleri muvâlât⁴² akdindeki belirsizlik, sigortada bulunan belirsizlikten daha çoktur. Çünkü sigortada tek taraflı bilinmezlik varken, muvâlâtta iki taraflı bilinmezlik bulunmaktadır. Dolayısıyla sigortada akdi ifsat edecek derecede belirsizlik bulunmamaktadır. Nitekim Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 07.04.2005 tarih ve 64 sayılı kararında da, sigortadaki belirsizliğin akdi ifsat edecek nitelikte olmadığı belirtilmektedir.

Diğer taraftan birikimsiz hayat sigortası, bir mübadele akdi olmadığı için, faiz söz konusu değildir. Çünkü faiz, mal ile malın değişimi üzerine kurulan akitlerde şart koşulan, karşılıksız fazlalıktır.⁴³ Kitap ve sünnette kesin olarak yasaklanan faiz budur.⁴⁴

Bunun yanında Hz. Peygamber, bazı alışverişleri faiz kapsamına dâhil etmiştir.⁴⁵ İslâm bilginleri, Rasûlullâh (s.a.)'ın bu yöndeki hadislerini değerlendirerek fâizin ille-

³⁹ Nisâ 4/29.

⁴⁰ Ali Hasan, *Dirâsâtün fi'l-İktisâdi'l-İslâmî*, s. 70.

⁴¹ Serahsî, *el-Mebsût*, XX, 3; Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, Beyrut 1986, VI, 3.

⁴² Serahsî, *el-Mebsût*, VIII, 91; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, IV, 170; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, VI, 125-126.

⁴³ Serahsî, Şemsüleimme, *el-Mebsût*, İstanbul 1982-1983, VIII, 5; İbn Hümâm, Kemalüddîn Muhammed b. Abdülvahid, *Fethu'l-kadir*, Beyrut ty., VII, 8.

⁴⁴ Bk. Bakara 2/275-278; Â-i İmrân 3/130; Ebû Dâvud, Büyü' 4; Tirmizî, Büyü' 2; İbn Mâce, Ticârât 58; Nesâî, Ziyet 25.

⁴⁵ Buhârî, Büyü 54, 74, 76; Müslim, Müsâkât 82 (15); Ebu Dâvud, Büyü 12.

tini belirlemeye çalışmışlardır. Hanefî ve Hanbelîlere göre fâiz yasağının illeti, mübadele edilecek mallar arasında cins ve ölçü/tartı birliğinin bulunmasıdır.⁴⁶ Şâfiîlere göre fâizin illeti, gıda maddesi veya para olmasıdır. Burada paradan kastedilen altın ve gümüşdür.⁴⁷ Mâlikîlere göre ise saklanıp depolanabilen gıda maddesi veya para olmasıdır. Para konusunda, altın-gümüş olması ve her ne şekilde olursa olsun sadece para olması şeklinde iki farklı görüş bulunmaktadır.⁴⁸ Zahirîler ise, fâizin yalnız hadiste geçen altı şeyde geçerli olduğunu söylemişlerdir.⁴⁹

Bu tanım ve açıklamalara göre, sigorta paranın parayla mübadelesi olmadığından, akitte şart koşulan fazlalık olmadığı ve İslâm bilginlerince belirlenen illeti bulundurmadığı için birikimsiz hayat sigortasında faiz bulunmamaktadır.

Hayat sigortasının kumara benzetilmesi de doğru değildir. Çünkü sigorta akitlerinde, riskin meydana gelmesi, kumar ve bahistekinin aksine, akdin taraflarınca istenmemektedir. Ayrıca kumarda, sigortadaki aksine, karşı tarafı yenme ve malını elinden alma kastı vardır. Bu ise, kin ve nefreti doğurur. Kumarda elde edilmek istenen meblağın sınırı yoktur. Kumarda kişi maddî ve ahlâkî değerlerini tamamen kaybedebilir. Bunun için kumar kanunlarla yasaklanırken, sigortanın çerçevesi mevzuatla belirlenmiştir. Dolayısıyla en büyük sosyal ve ahlâkî problemlerden olan kumarla, insanın canına ve mal varlığına isabet eden kaza ve felaketlerin zarar ve acısını gidermek/hafifletmek amacıyla yapılan sigorta sistemini birbiriyle kıyaslamak uygun olmaz.

Sigortada İslâm'ın yasakladığı haksız tazmin söz konusu değildir. Zira İslâm hukukunda sigortadaki benzeri tazminat bulunmaktadır. Hanefî, Malikî ve Hanbelîlere göre meçhul bir borca kefil olmak sahihtir ve gerektiğinde kefilin bu borcu ödemesi gerekir.⁵⁰ Âkile sistemi de, sigortadaki tazminatın olabileceğini göstermektedir. Âkile sisteminde kazayla bir insanın ölümüne sebep olan kişinin ödemesi gereken tazminat, erkek tarafından akrabalarına veya divan, meslek ve benzeri men-

⁴⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, XII, 113; Merginânî, Ebû'l-Hasen Ali b. Ebû Bekir, *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübedâi*, İstanbul 1986, III, 61-62; İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, VII, 4-5; Zeylaî, Fahrüddin Osman b. Ali, *Tebyînü'l-hakâik şerhu kenzi'd-dekâik*, Bulak 1313, IV, 85; İbn Kudâme, Muvaftakkuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed, *el-Muğni*, Beyrut 1997, IV, 133-135; Merdâvî, Alâuddin Ebû'l-Hasan Ali b. Süleymân, *İnsâf fî ma'rifeti'r-râcihi mine'l-hilâfi alâ mezhebi'l-İmâmi Ahmed b. Hanbel*, (eş-Şerhu'l-Kebîr ile birlikte), Cize 1995, V, 13-14.

⁴⁷ Şâfiî, Muhammed b. İdrîs, *el-Ümm*, Beyrut 1393, III, 24; Nevevî, Ebû Zekerîyye Muhyiddîn b. Şeref, *Kitâbu'l-mecmû' şerhul-mühezzebi li'ş-Şirâzi*, thk. Mu'tî, Muhammed Necib, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde ty., IX, 490; Şirbînî, Şemsüddin Muhammed b. El-Hatîb, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-minhâc*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, II, 25.

⁴⁸ İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-müctehid nihâyetü'l-muktesid*, yy. 1982, II, 106-108.

⁴⁹ İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd, *el-Muhallâ*, thk. Münîr, Muhammed, Tabâatu'l-Müniriyye, Mısır 1350, VIII, 467-468.

⁵⁰ Bk. İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, V, 332; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 298.

subu bulunduğu gruba taksim edilmektedir. Bu sistem ise, sahih hadislerle meşrudur.⁵¹ Malikîlerde kabul edilen borçlu kılan vaat de, sigortacının riski üstlenmesinin fıkha uygun olduğunu göstermektedir: Bir şahıs diğerine -aslında mecbur olmadığı halde- ödünç veya iğreti vereceğini yahut da bir zararı karşılayacağını vaat etse, bu vaat ile borçlu hale gelir.⁵²

Ayrıca sigorta kadere karşı koyma anlamı da taşımaz. Çünkü sigortada, riskin vuku bulmayacağı değil, vuku bulduğu takdirde riskin meydana getireceği zararın tazmin edilmesi veya hafifletilmesi taahhüt edilmektedir. Diğer taraftan Kur'ân'da, kişilerin ihtiyatlı davranmaları, başa gelecek risklere karşı tedbirli olmaları emredilmektedir.⁵³

Kaza/hasar sigortalarıyla, birikimsiz hayat sigortalarının arasında problem teşkil edebilecek tek fark, kaza sigortalarında meydana gelen zararın tazmini söz konusuysen, birikimsiz hayat sigortasında, sigortalanan insan hayatı olduğu için belli bir bedeli yoktur ve kişi tarafından belirlenir. Burada borcun ödenememesi, belli bir işin yapılamaması, iş göremezlik gibi kayıp ve zararlara göre bir bedel belirlenmektedir. Bunda da tamamen bir serbestlik bulunmamakta, bir takım üst sınırlar bulunmaktadır.

Sonuç olarak kaza/hasar sigortalarına benzeyen birikimsiz hayat sigortası yaptırılmasında sakınca yoktur.

2.2.2. Birikimli Hayat Sigortasının Hükmü

Birikimli hayat sigortasının, ileriki hayatın refah ve hayat standardını garantiye almaya yönelik bir nevi tasarruf olduğu söylenebilir. Mevzuat çerçevesi ve uygulaması anlatılırken de belirtildiği gibi, en az 10 yıl süreyle yatırılan sigorta primlerinden teknik masraflar çıkarıldıktan sonra kalan meblağ nemalandırılmaktadır. Sürenin sonunda sigortalı veya lehtar;

- a) Toplu para alıp sigortayı sonlandırabilmekte,
- b) Paranın yarısını alarak, geriye kalanla hayat boyu maaş,
- c) Toplu parayı almadan hayat boyu maaş,
- d) Toplu parayı almayıp, kendinin belirleyeceği süre garantili maaş,
- e) Toplu parayı almayıp, kendinin belirleyeceği süre boyunca yüksek maaş, alabilmektedir.

Birikimli hayat sigortasının hükmü, yatırılan primlerin nerede nemalandırıldığı ve sigortanın sonunda yapılan ödeme şekliyle ilişkilidir. Birikimli hayat sigortasının

⁵¹ Bk. Buhârî, Diyât 24; Müslim, Kasâme 11; Tirmizî, Diyât 18.

⁵² İliş, Ebû Abdullah eş-Şeyh Muhammed Ahmed, *Fethu'l-aliyyi'l-Malik fi'l-fetâ alâ mezhebi'l-İmâmi'l-Mâlik*, Beyrut ty., I, 267 vd.

⁵³ Bk. Nisâ 4/71, 102.

helal olabilmesi için, öncelikle yatırılan primlerin dinen helal olan alanlarda nemalandırılması gerekir. Mevzuat açısından buna bir engel bulunmamaktadır ve bu konuda sigortacının bilgi verme yükümlüğü bulunmaktadır. Buna göre yatırılan primlerin dinen helal olan alanlarda nemalandırılmış olması kaydıyla, sigorta süresinin sonunda toplu para alınarak sigortaya son verilmesi durumunda, birikimli hayat sigortası yaptırmakta; birikimleri ve kâr paylarını almakta sakınca yoktur.

Fakat yatırılan prim ve nemalarının tamamı veya yarısı sigorta şirketinde bırakılıp, belirli bir süre veya ölüncüye kadar belirli miktarda bir maaş ödenmesinin kabul edilmesi durumunda, bu işlem paranın parayla vadeli satışı olduğu için faizli alışveriş kapsamına girmektedir; dolayısıyla caiz değildir. Buna karşılık prim ve nemaların belirli bir plan çerçevesinde aylıklarla geri ödenmesi ve bu esnada nemalandırılmaya devam edilmesi veya prim ve nemalarının sigorta şirketinde bırakılıp aylık periyotlarla kâr payı ödenmesinin kabul edilmesi durumunda ise, faiz söz konusu olmadığı için caiz olur.

3. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

3.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tanımı ve Özellikleri

Bireysel Emeklilik Sistemi, fertlerin aktif iş hayatı boyunca yapmış olduğu tasarrufları yatırıma dönüştürmek ve böylece emeklilik hayatında rahat etmesine yardımcı olacak toplu birikime ulaşmasını sağlamak amacıyla, katılımı gönüllülük esasına dayalı olan ve belli katkı kurallarına göre kurulan bir sistemdir. Bireysel emeklilik sistemi, sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, devletin gözetim ve denetiminde, özel emeklilik şirketleri tarafından yürütülür. Bu sistem, fertler için birikim ve gelir kaynağı olmasının yanında, ekonomiye uzun vadeli kaynak sağlamakta, bu sayede istihdâmin artırılmasına ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaktadır.⁵⁴

Bireysel emeklilik sistemi, ilgili kanuna göre ve bireysel emeklilik sisteminde faaliyet göstermek üzere kurulan emeklilik branşında ruhsat alan şirketlerce yürütülür. Emeklilik dalında ruhsat alan şirketler hayat ve ferdi kaza branşlarında da ruhsat alabilirler. Şirketin emeklilik dışında başka bir dalda da faaliyet göstermesi halinde, her bir branşa ait hesaplar ayrı tutulur. Bireysel emeklilik sistemi fon portföyündeki varlıklar, Sermaye Piyasası Kurumunca onaylı Takas ve Saklama Bankası A.Ş. (Takasbank)'inde saklanmaktadır. Bunun dışında şirketler, Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu tarafından uygun görülme ve Takasbank'a dışarıda saklanan varlıklar ve

⁵⁴ Demirbilek, İskender, "Türkiye'de Bireysel Emeklilik Uygulamaları", *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Eskişehir 2012, s. 137; Topalhan, Türker, "Türkiye'de Altıncı Yılında Bireysel Emeklilik Sistemi ve Uygulama Sonuçları", *Kamu-İş*, 11/2 (2010): 168-169.

bunların değerleri konusunda gerekli bilgileri aktarmak veya erişimine imkân sağlamak şartıyla bir başka saklayıcıdan hizmet alabilmektedir.⁵⁵

Bireysel Emeklilik Sisteminin özellikleri şunlardır:⁵⁶

Sistemin özelliklerinden biri, birikimlerin fonlarda değerlendirilmesi yöntemiyle çalışmasıdır. Sisteme katılan tasarruf sahiplerinin kendi adlarına açılan ve onlar adına yönetilen fonlar, emekliliğe hak kazandıklarında yine kendi hesaplarına getiri sağlamaktadır. Sistemde tasarruf sahiplerinin birikimi her birinin kendine ait hesabında tutulmaktadır.

Bireysel emeklilik sisteminin özelliklerinden bir diğeri, şeffaflık ilkesine dayanmasıdır. Katılımcılar, toplanan birikimlerini, bunların getirilerini ve fonlar hususundaki diğer bilgileri telefon, internet ve benzeri iletişim araçlarıyla izleyebilmektedir. Bunun yanında emeklilik şirketleri de katılımcının hesabıyla ilgili bilgileri belirli aralıklarla katılımcının adresine postayla bildirmek zorundadır.

Sistemin özelliklerinden biri de, tasarruf mekanizması ile işleyip sigortacılık faaliyeti yapılmamasıdır. Birikimler, katılımcının talebi ve risk/getiri özelliğine göre fonlarda değerlendirilmektedir. Katılımcının sisteme girmesinden ayrılmasına kadar herhangi bir sigorta işlemi yapılmamaktadır. Bunun için katılımcının vefat etmesi veya malul olması durumunda kendisine herhangi bir tazminat ödenmemektedir. Katılımcının vefat etmesi durumunda hesabında biriken tasarruflar lehtar veya varislerine ödenmektedir. Malul olması halinde ise; katılımcı, isterse fonda biriken meblağı vergi indiriminden faydalanacak şekilde alabilir

3.2. Emeklilik Yatırım Fonları⁵⁷

Emeklilik yatırım fonları, *gelir amaçlı fonlar*, *büyüme amaçlı fonlar*, *para piyasası fonları*, *kıymetli madenler fonları*, *ihtisaslaşmış fonlar* ve *diğer fonlar* olmak üzere altı ana türden oluşmaktadır. Ayrıca bunlar alt türlere de ayrılmaktadır.

Gelir Amaçlı Fonlar

Ağırlıklı olarak temettü ve faiz geliri elde etmek amacıyla yatırım yapılacak varlıkların belirlendiği fonlardır.

⁵⁵ 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, Madde, 8, 9; Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik, Madde, 28; Demirbilek, "Türkiye'de Bireysel Emeklilik Uygulamaları", ss. 141-143; Topalhan, "Türkiye'de Altıncı Yılında Bireysel Emeklilik Sistemi", ss. 174-177.

⁵⁶ Topalhan, "Türkiye'de Altıncı Yılında Bireysel Emeklilik Sistemi", ss. 171-174; Demirbilek, İskender, "Bireysel Emeklilik Sistemi Yasal Mevzuatı", *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Eskişehir 2012, ss. 168-169.

⁵⁷ Demirbilek, "Türkiye'de Bireysel Emeklilik Uygulamaları", ss. 143-145; Topalhan, "Türkiye'de Altıncı Yılında Bireysel Emeklilik Sistemi", ss. 187-189.

Hisse Senedi Fonu: Portföyün en az yüzde sekseni düzenli temettü ödeyen ve fiyatlarındaki oynaklık nisbeten az olan hisse senetlerinden oluşan ve amacı temettü geliri elde etmek olan fonlardır.

Kamu Borçlanma Araçları Fonu: Portföyün en az yüzde sekseni ters reponun da içinde bulunduğu devlet iç borçlanma senetlerinden oluşan ve amacı faiz geliri elde etmek olan fonlardır.

Özel Sektör Borçlanma Araçları Fonu: Portföyün en az yüzde sekseni özel sektör borçlanma araçlarından oluşan ve amacı faiz geliri elde etmek olan fonlardır.

Karma Borçlanma Araçları Fonu: Portföyün en az yüzde sekseni kamu sektörü ve özel sektör borçlanma araçlarından oluşan ve amacı faiz geliri elde etmek olan fonlardır.

Karma Fon: Her birinin değeri portföyün yüzde yirmisinden az olmamak kaydıyla, portföyün en az yüzde sekseni hisse senetleri ve borçlanma araçlarından oluşan ve amacı faiz geliri ve temettü elde etmek olan fonlardır.

Uluslararası Hisse Senedi Fonu: Portföyün en az yüzde sekseni düzenli temettü ödeyen ve fiyatlarındaki oynaklık nisbeten az olan yabancı hisse senetlerinden oluşan ve amacı temettü geliri elde etmek olan fonlardır.

Uluslararası Borçlanma Araçları Fonu: Portföyün en az yüzde sekseni yabancı borçlanma araçlarından oluşan ve amacı faiz geliri elde etmek olan fonlardır.

Uluslararası Karma Fon: Her birinin değeri portföyün yüzde yirmisinden az olmamak kaydıyla, portföyün en az yüzde sekseni yabancı hisse senetleri ve yabancı borçlanma araçlarından oluşan ve amacı faiz geliri ve temettü elde etmek olan fonlardır.

Esnek Fon: Portföyün tamamını değişen piyasa şartlarına göre değerlendiren ve amacı faiz geliri ve temettü elde etmek olan fonlardır. Bu türde fonların hangi varlıklardan oluşacağı önceden belirlenmez.

Büyüme Amaçlı Fonlar

Ağırlıklı olarak sermaye kazancı elde etmek amacıyla yatırım yapılacak varlıkların belirlendiği fonlardır.

Hisse Senedi Fonu: Portföyün en az yüzde sekseni borsada işlem gören şirket hisse senetlerinden oluşan ve amacı sermaye kazancı elde etmek olan fonlardır.

Küçük Şirketler Hisse Senedi Fonu: Portföyün en az yüzde sekseni küçük ve büyüme kabiliyetine sahip şirketlerin hisse senetlerinden oluşan ve amacı sermaye kazancı elde etmek olan fonlardır.

Karma Fon: Her birinin değeri portföyün yüzde yirmisinden az olmamak kaydıyla, portföyün en az yüzde sekseni hisse senetleri ve borçlanma araçlarından oluşan ve amacı sermaye kazancı elde etmek olan fonlardır.

Uluslararası Hisse Senedi Fonu: Portföyün en az yüzde sekseni yabancı hisse senetlerinden oluşan ve amacı sermaye kazancı elde etmek olan fonlardır.

Uluslararası Karma Fon: Her birinin değeri portföyün yüzde yirmisinden az olmamak kaydıyla, portföyün en az yüzde sekseni yabancı hisse senetleri ve yabancı borçlanma araçlarından oluşan ve amacı sermaye kazancı elde etmek olan fonlardır.

Esnek Fon: Portföyün tamamını değişen piyasa şartlarına göre değerlendiren ve amacı faiz geliri ve temettü elde etmek olan fonlardır. Bu türde fonların hangi varlıklardan oluşacağı önceden belirlenmez.

Para Piyasası Fonları

Portföyü, sürekli olarak vadesinin dolmasına en çok 180 gün kalan likiditesi yüksek para ve sermaye piyasası araçlarından oluşan ve portföyün ağırlıklı ortalama vadesi en çok 45 gün olan fonlardır.

Kamu Likit Fonu: Portföyün en az yüzde sekseninin ters repo dâhil devlet iç borçlanma senetlerine yatırılması şartıyla fonun varlığı, para piyasası fonu tanımındaki vade yapısına sahip para ve sermaye piyasası araçlarında değerlendirilen fonlardır.

Özel Sektör Likit Fonu: Portföyün en az yüzde sekseninin özel sektör borçlanma araçlarına yatırılması şartıyla fonun varlığı, para piyasası fonu tanımındaki vade yapısına sahip para ve sermaye piyasası araçlarında değerlendirilen fonlardır.

Karma Likit Fon: Portföyün tamamı, kamu ve özel sektör borçlanma araçları ile para piyasası fonu tanımındaki vade yapısına uygun para ve sermaye piyasası araçlarına yatırılan fonlardır.

Kıymetli Maden Fonları

Portföyün en az yüzde sekseni kıymetli madenlerden ve altına dayalı varlıklardan oluşan fon türleridir.

Kıymetli Madenler Fonu: Portföyün en az yüzde sekseni yerel ve uluslar arası borsalarda işlem gören altına ve diğer değerli madenlere dayalı varlıklardan oluşan fonlardır.

Altın Fonu: Portföyün en az yüzde sekseni yerel ve uluslar arası borsalarda işlem gören altına dayalı varlıklardan oluşan fonlardır.

İhtisaslaşmış Fonlar

Yatırımlarında, coğrafi bölgeyi, ülkeyi, sektörü veya endeksleri esas alan fonlardır.

Yabancı Ülke Fonu: Portföyün en az yüzde sekseni, belli yabancı bir ülke veya o ülkede bulunan şirketlerin çıkardığı para ve sermaye piyasası araçlarından oluşan fonlardır.

Sektör Fonu: Portföyün en az yüzde sekseni, belli sektör veya sektördeki şirketlerin hisse senetlerinden oluşan fonlardır.

Endeks Fonu: Portföyün en az yüzde sekseni, hisse senedi endeks fonunu, tahvil endeks fonunu, sektör endeks fonunu veya benzer fonları esas alan ve Kurulca uygun görülen bir endeks kapsamına giren varlıklardan oluşan fonlardır.

Diğer Fonlar

Yukarıda sayılan fonların dışında kalan fonlardır.

Dengeli Fon: Portföyün tamamı, hisse senedi ve borçlanma araçlarından oluşan ve amacı sermaye kazancı, temettü ve faiz geliri elde etmek olan fonlardır.

Esnek Fon: Portföyün tamamı piyasa şartlarına göre değerlendirilen ve amacı faiz geliri ve temettü elde etmek olan fonlardır. Bu türde fonların hangi varlıklardan oluşacağı önceden belirlenmez.

Bireysel emeklilik şirketi, katılımcının emeklilikle ilgili beklentisine, gelir seviyesine ve yaşına göre kendisine uygun emeklilik planı teklifinde bulunur. Katılımcı, kendi tercihinin göre fon dağılımını belirler. Katılımcı bir tercihte bulunmamışsa birikimler, kuruldan görüş alınmak suretiyle müsteşarlık tarafından belirlenen standart fonlarda değerlendirilir.⁵⁸

Sistemden emekli olabilmesi için katılımcının, en az on yıl prim ödemesi ve 56 yaşını doldurması gerekir. Emekliliği hak eden katılımcı, bireysel emeklilik hesabında biriken varlığın bir programa uygun olarak ödenmesini, birikimlerin toplu olarak ödenmesini veya bir yıllık gelir sigortası sözleşmesi yaparak maaş bağlanmasını isteyebilir. Katılımcı, birikimlerinin ödenmesi talebinde bulunur veya başka bir şirketle yıllık gelir sigortası sözleşmesi yaparsa, şirketin, katılımcının hesabında biriken meblağı, bildirim ulaştığı tarihten itibaren en geç on iş günü içinde katılımcıya ödemesi veya ilgili şirkete aktarması gerekir. *Yıllık gelir sigortası*, topluca veya belli bir süre yapılacak katkıya göre, katılımcının hayatta olması durumunda derhal veya belirli süre sonunda başlayıp hayat boyu veya belli bir süre sigortalıya veya lehtarına düzenli ödeme yapan sigorta sistemidir. Yıllık gelir sigortası sözleşmesinde bağlanacak maaş, aylık, üç aylık, altı aylık ya da yıllık olabilir.⁵⁹

⁵⁸ Bireysel Emeklilik Hakkında Yönetmelik, Madde 5/2.

⁵⁹ 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, Madde 6.

Bireysel emeklilik sistemini ve tasarrufu teşvik etmek amacıyla, 25 Ağustos 2016 tarih ve 29812 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak 01/01/2017 tarihinde yürürlüğe giren 6740 sayılı “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”la, *çalışanların otomatik olarak bir emeklilik planına dâhil edilmesine dair düzenleme yapılmıştır. Söz konusu kanunla, 4632 sayılı “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu”na eklenen maddede;*

Kırk beş yaşını doldurmamış Türk vatandaşlarından Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (c) bentlerine göre çalışmaya başlayanların, işverenin düzenlediği bir emeklilik sözleşmesiyle, Müsteşarlıkça uygun görülen şirketlerden birinin sunacağı emeklilik planına dâhil edileceği,

Çalışanın, emeklilik planına dâhil olduğunun kendisine bildirildiği tarihi müteakip iki ay içinde sözleşmeden cayabileceği ve

Çalışan adına bireysel emeklilik hesabına ödenen katkı payları üzerinden ayrıca Devlet katkısı sağlanacağı,

Hükmü getirilmiştir.

3.2.3. Dini Hükmü

Bireysel emeklilik sistemi, devletin teşvik ettiği ve devletin denetiminde gerçekleştirilen bir tasarruf sistemidir. 4632 sayılı “Bireysel Emeklilik, Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu”nun EK-1. maddesinde, “*çalışan adına bireysel emeklilik hesabına ödenen katkı payları üzerinden Devlet katkısı sağlanacağı*”; EK-2. maddesinde de, “*çalışanın cayma hakkını kullanmaması hâlinde, sisteme girişte bir defaya mahsus olmak üzere, bin Türk lirası tutarında ilave Devlet katkısı sağlanacağı*” hükme bağlanmıştır. Bu sebeple burada, bireysel emeklilik sisteminin ve devlet katkısının dini hükmü ayrı ele alınacaktır.

3.2.3.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Hükmü

Bireysel emeklilik sisteminin mevzuattaki isminden de anlaşılabilirliği gibi, bu işlem, bir “bireysel emeklilik”, “tasarruf” ve “yatırım” sistemidir. Bu uygulama ile birey tasarrufa yönlendirilmekte ve hesabında toplanan birikimleri yatırıma dönüştürülmektedir. Buna göre, bireysel emeklilik sisteminin hükmü de, yatırılan primlerin nerede nemalandırıldığı ve sürenin sonunda yapılacak ödeme şekliyle ilişkilidir. Bireysel emeklilik sisteminin helal olabilmesi için, öncelikle yatırımların dinen helal olan alanlarda nemalandırılması gerekir.

Mevzuat çerçevesinde bu sistemin uygulaması anlatılırken, her katılımcı adına hesap açılacağı ve bu hesaptaki birikimlerinin tasarruf sahibi adına yönetilen fonlarla nemalandırılacağı belirtilmişti. Bu fonların içinde dinen meşru olan yatırım alan-

ları bulunduğu gibi faiz, repo gibi helal olmayan alanlardan oluşan fonlar da bulunmaktadır. Katılımcı, fonlar hakkında bilgi alma ve parasının değerlendirileceği fonu belirleme hakkında sahiptir.

On yıl süreyle prim yatıran ve 56 yaşını doldurarak emekliliği hak eden katılımcı, bireysel emeklilik hesabında biriken varlığının bir programa göre ödenmesini veya tamamının toplu olarak kendisine verilmesini isteyebilir. Bu durumda, yatırılan paralar dinen helal olan fonlarda değerlendirilmişse yatırılan para ve paranın nemasının alınmasında bir sakınca yoktur.

Katılımcı aylık maaş bağlanmasını istemesi durumunda ise, yatırılan para ve neması yıllık gelir sigortası şirketine veya yıllık gelir sigortası hesabına aktarılmaktadır. Bu takdirde hüküm, birikimli hayat sigortası gibidir: Yıllık gelir sigortası şirketi veya hesabına aktarılan birikimler sigorta şirketinde bırakılıp, belirli bir süre veya ölüncüye kadar belirli miktarda maaş ödenmesi durumunda, bu işlem paranın parayla vadeli satışı olduğu için, fıkhîta tanımlanan faiz kapsamına girer. Buna karşılık sigorta şirketine aktarılan birikimler, sigorta şirketi tarafından helal alanlarda nemalandırılıp, belirli periyotlarla katılımcıya kâr payı ödenmesi durumunda ise, faiz söz konusu olmadığı için işlem caiz olur.

3.2.3.2. Devlet Katkısının Hükümü

Devletin, halk arasında huzur ve güveni sağlamak amacıyla hukukî ve idarî düzenlemeler yapma ve bunları uygulamaya koyma görevinin yanında, kamu yararını ilgilendiren faaliyetleri teşvik etme ve onlara destek olma görevi de bulunmaktadır.⁶⁰ Bu çerçeveden olarak sağlam bir malî sistem kurmak da, devletin görevleri arasındadır. Sağlam bir malî sistem kurmak için başvurulacak ekonomi politikalarından biri de devlet teşvikidir.

Belirli ekonomik faaliyetlerin daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen destek, yardım ve özendirilmelere teşvik denir.⁶¹ Ekonomik kalkınmayı veya bölgesel kalkınmayı sağlamak, sanayileşmek, bazı alanlarda dünya piyasalarında rekabet imkânı elde etmek, kaynakların rasyonel dağılımını sağlamak, işsizliği azaltmak gibi amaçlarla teşvik politikaları uygulanmaktadır. Devletin bireysel emeklilik sistemini teşvik etmesi de bu kapsamdadır. Çünkü bu sistem, ekonomiye uzun vadeli kaynak temin ederek istihdamın artırılmasına ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır.⁶²

⁶⁰ Birsin, Mehmet, *Maverdi'nin Devlet Anlayışı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2004, s. 126, 137.

⁶¹ İşleker, Ahmet, *İhracatı Teşvik Politikalarının Adana İli Üzerine Etkinliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2010, s. 1.

⁶² Demirebilek, "Türkiye'de Bireysel Emeklilik Uygulamaları", s. 137; Topalhan, "Türkiye'de Altıncı Yılında Bireysel Emeklilik Sistemi", ss. 168-169.

İslâm hukukuna göre devlet, kamu yararına bazı alanları destekleyebilir; bütçeden pay ayırabilir. Bazı İslâm düşmanlarının zararını defetmek veya nüfuzlu kimse-lerin İslâm'a girmesini sağlamak amacıyla *müellefe-i kulûba* zekâtтан hisse ayrılması, İslâm düşüncesinde, kamu yararına bazı alanların desteklenebilmesinin mevcut olduğunu göstermektedir. Bunun yanında Hz. Peygamber (s.a.)'in de, uygulamada teşvik verdiği görülmektedir. Bu çerçeveden olarak o, atıl toprakların işlenmesini sağlamak amacıyla; "Sahipsiz bir araziye imar eden kimse, oraya sahip olmakta daha haklıdır." buyurmuştur.⁶³ Başka bir rivayette de, "Atıl araziye işleyip canlandıran kimse oraya sahip olur." demiştir.⁶⁴ Aynı şekilde Rasûlullâh (s.a.), savaşta gazileri teşvik etmek amacıyla, "Bir düşmanı öldüren kimse, onu öldürdüğüne dair bir delili varsa, ölenin üzerindeki eşyaya sahip olur." buyurmuştur.⁶⁵

Bazı İslâm bilginlerinin, Hz. Peygamber (s.a.)'in bu uygulamaları devlet başkanı sıfatıyla yaptığını; bunların dini bir hüküm olmayıp devlet başkanının tasarruf yetkisi alanına girdiğini kabul etmeleri de, bu hadislerin teşvik kapsamında değerlendirilebileceğini göstermektedir.⁶⁶ Diğer taraftan bu hadislerde teşvik olarak verilen arazi ve ganimet mallarının kamu malı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kamu yararı bulunan alanlarda devletin teşvikte bulunabileceği ve bu amaçla bütçeden pay ayırabileceği söylenebilir. Nitekim İslâm bilginleri de, bu zikredilen hadisler ve benzerlerine dayanarak, kamu yararı bulunduğu bazı alanlara devlet bütçesinden ödeme yapılabileceğini kabul etmiştir. Meselâ ülke savunmasına katkıda bulunacağı için, okçuluk, binicilik ve atletizm spor dallarının gelişmesini sağlamak amacıyla, bu alanda düzenlenecek yarışlarda devlet bütçesinden ödül verilebileceği kabul edilmiştir.⁶⁷

Çağımızda ekonomik gücün uluslararası düzeyde etkinliği göz önüne alındığında, sağlam bir malî sistem kurmak, ülkenin gelişmesini ve kalkınmasını sağlamak amacıyla halkı tasarrufa teşvik etmek de kamu yararı kapsamında değerlendirilmelidir. Dolayısıyla devlet bu amaçla bütçeden ödenek ayırarak bireyleri tasarrufa yönlendirebilir. Buna göre, devletin tasarrufları teşvik amacıyla bireysel emeklilik sistemine dâhil olanlara katkı sağlaması ve sisteme giren kimselerin de bu katkısı olması caiz olur.

⁶³ Buhârî, Müzaraa 13.

⁶⁴ Ebû Dâvûd, Harâc 37.

⁶⁵ Buhârî, Humus 18; Tirmizî, Siyer 13.

⁶⁶ Kâsânî, *Bedâi' u's-sanâi'*, VI, 195; Zeylâî, *Tebyînü'l-hakâik*, VI, 34; İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm, *el-Bahrü'r-râik şerhu kenzi'd-dekâik*, Beyrut ty., VIII, 239.

⁶⁷ Semerkandî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed, *Tuhfetü'l-fukahâ*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1984, III, 347; Kâsânî, *Bedâi' u's-sanâi'*, 6, 206; Şîrâzî, Ebû İshâk, *el-Mühezzeb fî fıkhi'l-İmâmî's-Şâfiî*, thk. Zuhayfî Muhammed, Daru'l-Kalem, Dimeşk 1996, III, 577-578; Mutîî, Muhammed Necîb el-Mutîî, *Kitâbu'l-mecmû' şerhu'l-mühezzebi li's-Şîrâzî (Tekmile)*, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde ty., XVI, 31.

SONUÇ

Sigortanın az bir prim karşılığında, teşebbüs sahiplerinin yatırımlarına teminat vermek suretiyle onları yatırım yapmaya sevk ettiği, sigorta primlerinden oluşan prim ihtiyatları ve fonların sermaye piyasasının oluşumuna büyük ölçüde yardımcı olduğu ve sigortalardan sağlanan prim ve komisyonlarla döviz kazandırıcı rolleri, sigortanın sağladığı önemli faydalardan olup bunların göz ardı edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle, gelişmiş olan ülkelerde sigorta ve sigortacılık hukuki ve mali tedbirlerle teşvik edilmiş ve verilen eğitimlerle sigortacılık bilincinin toplumda yaygınlaştırılması sağlanmıştır.

İlişkilerin küreselleştiği günümüzün dünyasında ticarî sigortanın bulunmaması büyük bir risk oluşturmaktadır. Bu ise, ekonomik bakımdan Müslümanların mağlup olması sonucunu doğurur. Ekonomik açıdan mağlup olan milletlerin ise, hiçbir sahada üstünlüğünden söz edilemez. Dolayısıyla sigorta, İslâm toplumu için de vazgeçilmez bir olgudur.

Akitlerde asıl olan caiz olmasıdır; İslâm'ın kabul ettiği temel prensiplere muhalif unsur ihtiva etmeyen ve akitlerde bulunması gereken unsur ve şartların tamamını barındıran akitler sahihtir. Buna göre, Hz. Peygamber (s.a.) döneminde ve müçtehit imamların yaşadığı asırlarda bilinmeyen ve yakın zamanlarda İslâm dünyasına giren sigortanın da, bahsedilen unsur ve şartları taşıması durumunda caiz olduğunu söylemek gerekir.

Devletin, kamu yararına hukukî ve idarî düzenlemeler yapma ve bu tür faaliyetleri teşvik etme görevi bulunmaktadır. Bu amaçla devlet, bütçeden ödenek ayırarak kamu yararına faaliyetleri teşvik edebilir. Bu çerçeveden olarak devlet, tasarrufları teşvik amacıyla bireysel emeklilik sistemine dâhil olanlara katkı sağlayabilir. Dolayısıyla bu sisteme giren kimselerin devlet katkısını alması caizdir.

Buraya kadar yapılan açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda, şöyle bir sonuca varılması mümkündür:

a) Faiz kapsamına girmediği ve kendisindeki belirsizlik akdi ifsat edecek ölçüde olmadığı için, birikimsiz hayat sigortası yaptırılmasında sakınca yoktur.

b) Birikimli hayat sigortaları ile bireysel emeklilik sistemlerinde;

Primlerin helal olan alanlarda değerlendirilmesi şartıyla;

i) Süre sonunda bu prim ve nemaların defaten veya belirli bir plan çerçevesinde geri ödenmesi,

ii) Prim ve nemalarının tamamı veya bir kısmının şirkette bırakılıp, maaş olarak gelir payı alınması,

Caizdir. Dolayısıyla bu özellikleri taşıyan birikimli hayat sigortası yaptırılması veya bireysel emeklilik sistemine girilmesinde sakınca yoktur. Buna karşılık;

- iii) Primlerin dinen meşru olmayan alanlarda nemalandırılması,
- iv) Sürenin sonunda primlerin ve nemalarının tamamı veya bir kısmının şirkette bırakılıp maktu bir maaş bağlanması ise,
- Caiz değildir.

Kaynakça

- » Afşar, Aslı, “Önsöz”, *Hayat Dışı Sigortalar*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013.
- » Akmut, Özdemir, *Hayat Sigortası Teori ve Türkiye’deki Uygulama*, Ankara 1980.
- » Akpınar, Özgür, “Hayat Sigortaları: Kavramsal Çerçevesi ve Tarihsel Gelişimi”, *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Anadolu Üniversite Yayınları, Eskişehir 2012.
- » Ali Hasan Abdülkadir, *Dirâsâtün fi’l-İktisâdi’l-İslâmî ve’l-mu’âmelâti’l-mu’âsıra*, yy. ty. İkinci Baskı,
- » Bardakoğlu, Ali, “Hukukî ve Ticarî Hayat”, *İlimihal II İslâm ve Toplum*, Ankara 2006.
- » Baştürk, Feride H., “Yangın ve Doğal Afet Sigortaları”, *Hayat Dışı Sigortalar*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013.
- » Bedr b. Nâsır et-Temîmî, *el-İhtiyâl fi ukûdi’t-te’minî ve ukûbetuhu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Nâyifu’l-Arabiyyeti li’l-Ulûmi’l-Emniyye Üniversitesi Dirâsâtü’l-Ulyâ Fakültesi, Riyad 2010.
- » Beşer, Faruk, “İslâm Şeriatı Açısından Sigorta”, *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, Konya 1997, 844-874.
- » Birsin, Mehmet, *Maverdî’nin Devlet Anlayışı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, 126, 137.
- » Cüveycâti, Arif Cüveycâti, “İslâm’da Sigorta ve Faiz Hakkında Bir Risale” *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, çev. Ekrem Buğra Ekinci, 4/1-2 (2000): 597-615.
- » Çeker, Orhan, “Bir Sigorta Müessesesi Uygulama Projesi”, *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, Konya 1997, 963-968.
- » Çoban Çelikkemir, Neşe, “Hayat Sigortaları Mevzuatı”, *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012.
- » Dalgın, Nihat, “Kaza, Hayat ve İşsizlik Sigortalarına Yeni Bir Yaklaşım”, *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, Konya 1997, 878-928.
- » Dalgın, Nihat, “Sigorta”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2009, XXXVIII, 159-164.
- » Demir, Fahri, “Sigorta (Âkile Müessesesi ve Süftece Muamelesi İşğinde Bir Tedkik)”, *AÜİFD*, 43/2 (2002): 169-200.
- » Demirelek, İskender, “Bireysel Emeklilik Sistemi Yasal Mevzuatı”, *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Eskişehir 2012.
- » _____, “Türkiye’de Bireysel Emeklilik Uygulamaları”, *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Eskişehir 2012.
- » Döndüren, Hamdi, “Sigorta”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1992.
- » Erdilek Karabay, Melisa, “Hayat Sigortaları: Kavramsal Çerçevesi ve Tarihsel Gelişimi”, *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Eskişehir 2012.
- » Ferfûr, Muhammed Abdullatif, “Ukûdu’t-Te’min ve İâdetü’t-Te’min fi’l-Fikhi’l-İslâmî”, *Mecelletü mecma’i’l-fıkhi’l-İslâmî*, Cidde 1986.
- » Hacak, Hasan, “İslâm Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30/1 (2006): 21-50.
- » *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi Şirket ve Yönetimi, Finans ve Borsa, Zekât, Faiz, Sigorta Tebliğler Müzakereler Sonuç Bildirileri*, Kombad Yayınları, Konya 1997.
- » İliş, Ebû Abdullah eş-Şeyh Muhammed Ahmed, *Fethu’l-sliyyi’l-malik fi’l-fetâ slâ mezhebi’l-İmâmî’l-Mâlik*, Beyrut ty.
- » İbn Âbidîn, Muhammed Emîn İbn Abidin, *Hâşiyetü Reddî’l-Muhtâr ala’d-dürri’l-muhtâr şerhi tenviri’l-epsâr*, İstanbul 1984.
- » İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd, *el-Muhallâ*, thk. Münîr, Muhammed, Tabâatu’l-Müniriyye, Mısır 1350.

- » İbn Hümâm, Kemalüddîn Muhammed b. Abdülvahid, *Fethu'l-kadîr*, Beyrut ty.
- » İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed, *el-Muğnî*, Beyrut 1997.
- » İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm, *el-Bahru'r-râik şerhu kenzi'd-dekâik*, Beyrut ty
- » İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-müctehid nihâyetü'l-muktesid*, yy. 1982
- » İşleker, Ahmet, *İhracatı Teşvik Politikalarının Adana İli Üzerine Etkinliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2010.
- » Karaman, Hayrettin, *Helaller ve Haramlar*, İstanbul 2012.
- » Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd, *Bedâi' u's-sânâi' fi tertîbi's-şerâi'*, Beyrut 1986
- » *Mecelletü Mecma'i'l-Fikhi'l-İslâmî*, Mekke 2005.
- » Merdâvî, Alâuddîn Ebû'l-Hasan Ali b. Süleymân, *İnsâf fi ma'rifeti'r-râcihi mine'l-hilâfi alâ mezhebi'l-İmâmî Ahmed b. Hanbel*, (eş-Şerhu'l-Kebîr ile birlikte), Cize 1995
- » Merjinânî, Ebû'l-Hasen Ali b. Ebû Bekir, *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedî*, İstanbul 1986.
- » Muhammed Abdullatîf el-Ferfûr, "Ukûdu't-Te'mîn ve İâdetü't-Te'mîn fi'l-Fikhi'l-İslâmî", *Mecelletü mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî*, Cidde 1986, 2/2
- » Mustafa Sabri Efendi, *Meseleler Hakkında Cevaplar*, İstanbul 1995.
- » Mutîî, Muhammed Necîb el-Mutîî, *Kitâbu'l-mecmû' şerhul-mühezzebi li's-Şîrâzî (Tekmile)*, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde ty.
- » Nevevî, Ebû Zekerîyye Muhyiddîn b. Şeref, *Kitâbu'l-mecmû' şerhul-mühezzebi li's-Şîrâzî*, thk. Mutîî, Muhammed Necîb, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde ty.
- » Özcan, Hakan, "Hayat Sigortası Ürünleri ve Fiyatlandırma", *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Eskişehir 2012.
- » Sağlam, Hadi, "İslâm Hukukuna Göre Sigorta-Riba ve Faiz İlişkisi Görüşlerinin Değerlendirilmesi" *e-Akademi Hukuk Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Şubat 2009, sy. 84, <http://www.e-akademi.org/makaleler/hsaglam-1.htm>, (et. 01.09.2015).
- » Semerkandî, Ebû Bekr Alâuddîn Muhammed b. Ahmed es-Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1984.
- » Serahsî, Şemsüleimme, *el-Mebsût*, İstanbul 1982-1983.
- » Şâfiî, Muhammed b. İdrîs, *el-Ümm*, Beyrut 1393.
- » Şîrâzî, Ebû İshâk, *el-Mühezzebe fi fikhi'l-İmâmî's-Şâfiî*, thk. Zuhaylî Muhammed, Daru'l-Kalem, Dimeşk 1996.
- » Şîrbînî, Şemsüddin Muhammed b. El-Hatîb, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-minhâc*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997.
- » et-Temîmî, Receb, "et-Te'mîn ve İ'âdetü't-Te'mîn", *Mecelletü mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî*, Cidde 1986, 2/2.
- » Teshîrî, Muhammed Ali, "Hulâsatun fi't-Te'mîn", *Mecelletü mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî*, Cidde 1986, 2/2.
- » Tezergil, Seher, "Türkiye'de Hayat Sigortaları Uygulamaları", *Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*, Eskişehir 2012.
- » Topalhan, Türker, "Türkiye'de Altıncı Yılında Bireysel Emeklilik Sistemi ve Uygulama Sonuçları", *Kamu-İş*, 11/2 (2010): 165-210.
- » Yusuf Karadâvî, "et-Te'mînü't-Ticarî", <http://qaradawi.net/new/Articles-1883> (et. 24/02/2017).
- » Zerkâ, Mustafa Ahmet, *Nizâmu't-te'mîn hakikatuhu ve'r-re'yu's-şer'iyyu fih*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1984.
- » Zeylâî, Fahrüddîn Osman b. Ali, *Tebyînü'l-hakâik şerhu kenzi'd-dekâik*, Bulak 1313.
- » Zuhaylî, Vehbe, "et-Te'mîn ve İ'âdetü't-Te'mîn", *Mecelletü mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî*, Cidde 1986.